

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník IX (2017), číslo 1

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Vedecké kolégium/Advisory board: Reimund BIERINGER (Leuven, B) – Georg BRAULIK OSB (Wien, A) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra, SK) – Massimo GRILLI (Roma, I) – Leslie HOPPE OFM (Chicago, USA)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín, SK)
Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava, SK)
Redaktor pre recenzie: František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie, SK)
Výkonný redaktor: Martina KORYTIAOVÁ (Roma, I)

Redakčná rada /Editorial board: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Juraj FENÍK (Košice, SK) – Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok, SK) – Róbert JÁGER (Košice, SK) – Peter JUHÁS (Münster, D) – Branislav KLUŠKA (Ružomberok, SK) – Róbert LAPKO (Košice, SK) – Libor MAREK (Detroit, USA) – Jaroslav RINDOŠ (Bratislava, SK) – Milan SOVA (Bratislava, SK) – Jozef TIŇO (Bratislava, SK) – Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Dušan Rončák

Obálka: Martin Mičko

Na príprave publikácie sa podieľali Giovanni Claudio Bottini OFM, Hugh Connolly, Zuzana Očka-jáková a Lucilla Mária Tongel'ová SDR.

Príspevky v slovenčine, češtine a v angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Upraveňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné www.biblica.sk.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 6/2017.

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

RECENZIE

ÁBEL, František: *The Psalms of Solomon and the Messianic Ethics of Paul* (WUNT 416), Tübingen: Mohr Siebeck, 2016. 355 s. ISBN 978-3-16-153991-6.

Svojou prácou vstupuje František Ábel do aktuálnej diskusie novozmluvných bádateľov o správnom pochopení apoštola Pavla a jeho predstavy o spravodlivosti pred Bohom. Podľa čoho posudzuje Boh človeka? Podľa viery, alebo podľa skutkov? Napätie medzi ospravedlnením z viery a súdom podľa skutkov je témou teológie od čias Augustína. V rokoch, keď si pripomíname 500. výročie reformácie teda snáď nemôže byť vhodnejší príspevok evanjelického teológa ako práve tento.

Žalmy Šalamúnove (ďalej PsSol) ako judaistický spis z obdobia rokov 70. – 40. pred Kr. sú využívaným prameňom pre lepšie pochopenie novozmluvných spisov najneskôr od ich prvého knižného vydania v roku 1626. Julius Wellhausen ich koncom 19. stor. pripísal skupine farizejov¹. Herbert Braun sa podľa nich v 50. rokoch minulého storočia pokúsil rekonštruovať teológiu farizejov². Až

¹ WELLHAUSEN, Julius: *Die Pharisäer und die Sadducäer: Eine Untersuchung zu inneren jüdischen Geschichte*, Greifswald: Bamberg, 1874.

² BRAUN, Herbert: *Vom Erbarmen Gottes über den Gerechten. Zur Theologie der Psalmen Salomos*, ZNW 43 (1950/51) 1-54. Treba však poznamenať, že jeho pokus, ako aj hypotéza o autorstve farizejov sú v neskorších prácach podrobené vážnej kritike. Vid' napr. ATKINSON, Kenneth: *I Cried to the Lord. A Study of the Psalms of Solomon's Historical Background and Social Setting* (JSJS 84), Leiden: Brill, 2003. Tiež ATKINSON, Kenneth: *On the Herodian Origins of the Militant Davidic Messianism at Qumran: New Light from Psalms of Solomon 17*, JBL 118 (1999) 435-460; RYLE, Herbert Edward – JAMES Montague Rhodes: *ΨΑΛΜΟΙ ΣΟΛΟΜΩΝΤΟΣ: Psalms of the Pharisees, Commonly Called The Psalms of Solomon*, Cambridge: University Press, 1891. Na autorstve farizejov medzi novšími bádateľmi trvá WINNINGE, Mikael: *Sinners and the Righteous. A Comparative*

v posledných desaťročiach sa však PsSol stávajú predmetom systematického výskumu. Inicioval ho významný americký metodista a profesor teologickej etiky Joseph L. Trafton, keď v roku 1994 načrtnol hlavné oblasti ďalšieho výskumu a vyzval k príprave nového kritického vydania PsSol; k prehodnoteniu autorského pozadia PsSol, keďže hypotéza o autorstve skupiny farizejov sa ukázala ako neudržateľná; k vykonaniu dôkladnej kritiky textu PsSol a k hľadaniu nových metód práce s ich textom; k príprave nových komentárov a monografií o texte PsSol³. Do línie tohto výskumu sa svojou prácou zaraďuje aj František Ábel.

Autor v úvode hovorí o svojich dôvodoch pre spracovanie témy a spomína dvoch teológov, ktorí ho inšpirovali k ďalšiemu výskumu PsSol. Jedným z nich je Chris VanLandingham, ktorý vo svojej práci z roku 2006 vykonal zásadnú kritiku dovtedajších pohľadov na Pavla⁴. Jadrom VanLandinghamovej kritiky je téza, že autori „novej perspektívy na Pavla“ (New Perspective on Paul), ktorí pracujú s konceptom „zmluvného nomizmu“ (Covenantal Nomism), najmä E. P. Sanders, sa zásadne mýlia v tom, ako interpretujú judaizmus obdobia druhého chrámu. Podľa VanLandinghama totiž judaizmus tohto obdobia dôsledne rozvíja predstavu, že pre získanie večného života na poslednom súde sú rozhodujúce skutky človeka. Keďže podľa VanLandinghama bol týmto myslením ovplyvnený aj Pavel, sú aj pre Pavla v otázke posledného súdu rozhodujúce skutky človeka. Je samozrejmé, že ak sa evanjelický teológ Ábel prizná k inšpirácii touto kritikou doterajších interpretácií Pavla, jeho práca sľubuje viac než napínavé štúdium a jeho závery nemôžu nechať nikoho chladným.

V prvej kapitole sa autor venuje dôkladnému predstaveniu dobového pozadia skúmaných textov PsSol. Stručne načrtáva funkciu deuterokánonickej literatúry v judaizme obdobia druhého chrámu a bližšie si všíma chápanie Tóry v literatúre tohto obdobia.

Druhá kapitola je venovaná dôkladnej diskusii o literárnej a historickej kritike PsSol. Autor zhromaždil množstvo cenných poznatkov k otázke datovania a pôvodu, resp. autorstva PsSol. Hoci potvrdzuje význam vyriešenia otázky toho, či za PsSol stojí určitá vyhranená názorová skupina, táto otázka nie je primárnym cieľom jeho práce a necháva ju otvorenú. Napriek tomu však v celej jeho práci

Study of the Psalms of Solomon and Paul's Letters (CB.NT 26), Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1995.

³ TRAFTON, Joseph L.: The Psalms of Solomon in Recent Research, *JSP* 12 (1994) 3-19. Posledným vyvrcholením tohto výskumného programu je zborník prác z konferencie o PsSol BONS, Eberhat – POUCHELLE, Patrick (eds.): *The Psalms of Solomon: Language, History, Theology* (SBLEJL 40), Atlanta, GA: SBL Press, 2015.

⁴ VANLANDINGHAM, Chris: *Judgment and Justification in Early Judaism and the Apostle Paul*, Peabody, MA: Hendrickson Publishers, 2006.

(najmä v záverečnej 4. kapitole) cítiť, že na pozadí sa predsa len prikláňa k téze, podľa ktorej sa PsSol vyformovali v prostredí farizejov. Hoci táto téza prešla v poslednej dobe významnejšou kritikou⁵, má aj svojich obhajcov⁶, čo legitimizuje autorovo východisko. Ábel však otázku autorstva posúva k otázke témy a teologickej motivácie celého spisu. Tým sa aj dostáva k jednej z centrálnych tém svojej práce, a tou je mesiášska etika. Diskusia o dávidovskom mesiášskom koncepte v PsSol tvorí podstatnú časť druhej kapitoly. V PsSol je, podľa autora, zákon dôležitý, ale náboženský spôsob života ako základ preukazovania vlastnej spravodlivosti je hodnotený ako dubiózny a často vedie človeka k predstieraniu a pokrytectvu, čo je správanie podliehajúce Božiemu súdu⁷. Tento prístup podľa autora uplatňuje aj Pavel a to ho vedie k formulovaniu jeho výskumnej otázky: „Akú úlohu zohrávajú PsSol pri formovaní a vývoji Pavlovej mesiášskej etiky?“⁸.

Tretia kapitola tvorí výskumné jadro celej práce. Autor dôkladne predstavuje svoju metodiku, v ktorej podčiarkuje intertextuálny prístup ako kľúčový metodický prvok svojej práce. Práve ten má pomôcť pochopiť, „ako čitatelia spisov judaizmu, kánonických a deuterokánonických, v neskorších obdobiach vstupovali do rozhovoru a ako ich využívali v procese koncipovania svojich vlastných spisov“⁹. Druhým kľúčovým metodickým prvkom je sústredenie sa na analýzu a interpretáciu motívu Božej spravodlivosti a Božej milosti. Tretím dôležitým metodickým rozhodnutím autora je zaobchádzanie s PsSol ako s jedným integrálnym celkom¹⁰. V tejto súvislosti trochu prekvapuje, že bez bližšieho zdôvodnenia sa nevenuje podrobnej analýze dvoch (6. a 12.) z celkového počtu 18 žalmov v zbierke PsSol.

Ábel stručnou analýzou pavlovských textov prichádza k záveru, že Pavlova etika bola mesiášskou etikou. Napriek rozdielnostiam názorov bádateľov v otázke parúzie a druhého príchodu Mesiáša, autor tvrdí, že rozhodujúcou témou judaizmu obdobia druhého chrámu bolo povedomie konca vekov. Rovnaké povedomie je čitateľné aj v spisoch apoštola Pavla¹¹. S touto predbežnou tézou sa potom vo zvyšku tretej kapitoly púšťa do dôkladnej analýzy korpusu PsSol. Tú vykonáva s dôrazom na výskyt kmeňa DIKAI* a jeho odvodenín. Dôležitým hľadiskom je pre autora prorocká paradigma deuteronomistickej teológie (Dt 32), ktorá vykazuje

⁵ Porov. ATKINSON, *I Cried to the Lord*; ATKINSON, *On the Herodian Origins*.

⁶ Porov. WINNINGE, *Sinners and the Righteous*.

⁷ ÁBEL, František: *The Psalms of Solomon and the Messianic Ethics of Paul* (WUNT 416), Tübingen: Mohr Siebeck, 2016, 68.

⁸ ÁBEL, *The Psalms of Solomon*, 69.

⁹ ÁBEL, *The Psalms of Solomon*, 75.

¹⁰ ÁBEL, *The Psalms of Solomon*, 92.

¹¹ ÁBEL, *The Psalms of Solomon*, 91.

prvky mesiášskej etiky. Tieto kritériá sú pravdepodobne aj dôvodom, pre ktorý autor v podrobnej analýze vynecháva žalmy 6 a 12, totiž, že v nich nenachádza odvodeniny kmeňa DIKAI* ani žiadnu alúziu na deuteronomistickú teológiu.

Podrobnú analýzu textu PsSol vykonáva autor s prihliadnutím na textové a prekladové varianty a s bohatými odkazmi na ostatných bádateľov, ktorí sa tomuto textu venujú. Samotné jadro práce vykazuje skutočne vysokú zdatnosť autora v kritickej interpretácii antického textu. Vďaka tomu môže čitateľ s dôverou prijať autorove interpretačné pozorovania k celku PsSol. Ábel píše, že text PsSol je motivovaný špecifickými a zložitými historickými udalosťami. Tie, podľa neho, viedli autora a jeho komunitu k eschatologickému povedomiu. Celému obsahu PsSol tak dominujú štyri témy, ktoré možno zhrnúť takto: „Božia spravodlivosť a milosť, hriešnici a spravodliví, hriech a ospravedlnenie, zmluva a zákon“¹². Práve tieto témy vrcholia v udalosti posledného súdu a sú špecificky prepojené s postavou dávidovského mesiáša. Tento rámec, podľa Ábela „logicky vedie autora k tomu, aby kládol dôraz na mesiášsku etiku“¹³.

Záverečnú časť ústrednej, tretej kapitoly celej monografie venuje autor pohľadu na koncept Božej spravodlivosti a milosti vo zvesti apoštola Pavla. Stručne rekapituluje pohľad protestantskej teológie na Pavlovo chápanie ospravedlnenia a podrobne analyzuje vybrané pasáže z Pavla, ktoré sa dotýkajú súdu. Voči tradičným postojom protestantskej teológie sa kriticky vymedzuje a spolu s VanLandinghamom hovorí, že u Pavla „výsledok súdu, odmena alebo trest, život večný alebo zatratenie, nie sú výlučne závislé na viere veriaceho, ale aj na jeho konaní. Pôvodná sila a pravda Pavlovho evanjelia prináša špeciálne dôsledky pre kresťanský život, nie iba teologické, ale vo svojej podstate aj sociálne, keď otázka etiky a konania musí zohrať rozhodujúcu úlohu“¹⁴. Podľa Ábela bolo primárnym Pavlovým zámerom to, aby nežidom priniesol nielen vieru v evanjelium, ale aj – „a to predovšetkým – presvedčiť ich, že v tejto viere prijímajú Božiu milosť, ktorá je vyjadrená v ich očistení a príprave na posledný súd. Preto musia zotrvať v stave svätosti ako nové stvorenie v Ježišovi Kristovi a žiť podľa Božej vôle až do posledných dní vo vedomí, že ich skutky budú predstavovať rozhodujúce kritérium na určenie konečného osudu každého jedného z nich“¹⁵. Tento postoj je nesporne nový, pre ekumenické vzťahy určite inšpiratívny a v neposlednom rade pre slovenskú evanjelickú teológiu aj neslýchaný. Rozhodne možno očakávať, že vyvolá bohaté kritické reakcie. Azda

¹² ÁBEL, *The Psalms of Solomon*, 196.

¹³ ÁBEL, *The Psalms of Solomon*, 196.

¹⁴ ÁBEL, *The Psalms of Solomon*, 209.

¹⁵ ÁBEL, *The Psalms of Solomon*, 210.

prvá kritická poznámka, ktorá sa tlačí na jazyk recenzentovi, je poukaz na úlohu transformatívneho potenciálu Ježišových etických postojov a otázka, do akej miery Ježišov etický radikalizmus, charakteristický práve uprednostňovaním ľudí bez dobrých skutkov a vyvolávaním krízy spravodlivého (Lk 15,11-32 alebo Mt 21,31), mohol zohrávať úlohu vo formovaní Pavlovej mesiášskej etiky.

V záverečnej, štvrtej kapitole autor syntetizuje svoje poznatky z podrobnej analýzy PsSol a ich komparácie s vybranými staťami Pavla. Presvedčivými tézami sa mu darí obhájiť vyslovenú hypotézu, že PsSol zohrávali úlohu vo formovaní Pavlovej teológie, a to najmä na základe poukazov na neotrasiteľné miesto korektného etického konania človeka v PsSol a v Pavlových predstavách o Božom súde. Robí to najmä s dôrazom na sémantické hľadisko, ktoré mu pomáha preukázať, že „pri formovaní svojej mesiášskej etiky sa Pavel – popri inej židovskej literatúre a hebrejskej Biblii – mohol inšpirovať aj Žalmami Šalamúnovými, či už ich celkom, alebo jednotlivými časťami“¹⁶. Argumentuje poukazom na silnú prítomnosť tzv. teológie dvoch ciest (Two-Ways Theology), typickej pre obdobie druhého chrámu, aj v Pavlovom teologickom myslení. Prichádza tak k záveru, že „Pavel zakladá svoju mesiášsku etiku na koncepte Božej spravodlivosti a milosti tak, ako je zachytený v obsahu PsSol, kde je vyformovaný podľa prorockej paradigmy hebrejských písem a predstavuje jadro teológie dvoch ciest (Dt 32)“¹⁷. Tým sa autor dostáva k vyvrcholeniu svojej argumentácie a púšťa sa do kritiky forenzného chápania Božej milosti, ktoré dominuje pri tradičných protestantských interpretáciách R 3,21-26 (locus classicus) a je základom učenia o ospravedlnení¹⁸.

Práca Františka Ábela je brilantná, dôsledná a vedecky provokujúca. K úžitku a efektívnemu štúdiu jej obsahu významnou mierou prispievajú obsiahle indexy autorov, tém a biblických a mimobiblických textov, ako aj široká bibliografia. Je tak hodnotným a dôstojným príspevkom slovenskej evanjelickej teológie do medzinárodného diskurzu k základnej náboženskej a, v roku 500. výročia reformácie, nanovo aktuálnej otázke, ktorá sa pýta, ako človek získava spravodlivosť v očiach Božích.

*Ondrej Prostredník
Katedra Novej zmluvy
Evanjelická bohoslovecká fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Bartókova 8
811 02 Bratislava
Slovenská republika*

¹⁶ ÁBEL, *The Psalms of Solomon*, 256.

¹⁷ ÁBEL, *The Psalms of Solomon*, 262.

¹⁸ ÁBEL, *The Psalms of Solomon*, 267.

Contents

Treaties

<i>Milan SOVA</i> Where Was Buried Biblical Rachel?	1-14
<i>Blažej ŠTRBA</i> The Extermination of the Nations according to the Book of Joshua or the Intellectual Suicide of the Reader	15-43
<i>Iveta STRENKOVÁ</i> The Fall of Niniveh in the Book of the Prophet Nahum	44-65
<i>Miroslav VARŠO</i> The Magi from the East. Biblical and Extra-Biblical Textual Perspective	66-87
<i>Matteo CRIMELLA</i> God Is Not Like That Judge (Lk 18:1-8)	88-103
<i>Jean-Noël ALETTI</i> Can One Speak of a Conversion of Paul in the Book of Acts?	104-118
Abstracts and Reviews	119-130
Communications and References	131-135

Obsah

Štúdie

<i>Milan SOVA</i> Kde bola pochovaná biblická Ráchel?	1-14
<i>Blažej ŠTRBA</i> Vyničenie národov podľa Knihy Jozue alebo sebazničenie mysle čitateľa	15-43
<i>Iveta STRENKOVÁ</i> Pád Ninive v Knihe proroka Nahuma	44-65
<i>Miroslav VARŠO</i> Mágovia z východu. Biblický a mimobiblický pohľad na mágov	66-87
<i>Matteo CRIMELLA</i> God Is Not Like That Judge (Lk 18:1-8)	88-103
<i>Jean-Noël ALETTI</i> Can One Speak of a Conversion of Paul in the Book of Acts?	104-118
Abstrakty a recenzie	119-130
Správy a oznamy	131-135